

СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ ВЛАДА (на матеріалі публіцистичних текстів)

У статті розглядається структура о концепту ВЛАДА на матеріалі публіцистичних текстів (зокрема онлайн-видань). Актуальність проблеми зумовлена необхідністю детального вивчення концепту в українській концептосфері, що передбачає врахування його складників. З огляду на те, що на сьогодні існують різні підходи до визначення структури концептів, у статті згадуються та порівнюються найбільш релевантні. На їх основі у ході дослідження концепту ВЛАДА було визначено його етимологічний, понятійний, образний, асоціативний компоненти. Кожен з компонентів у статті описується більш детально, із зверненням до прикладів мовної репрезентації концепту в онлайн-виданнях. На основі проведеного аналізу складників структури концепту робляться висновки щодо подальших перспектив дослідження концепту ВЛАДА.

Ключові слова: концепт, концептосфера, структура концепту, лінгвоконцепт, влада.

Штуцберг М. А. Структура концепта ВЛАСТЬ в украинском языке. *В статье рассматривается структура концепта ВЛАСТЬ на материале публицистических текстов (в частности онлайн-изданий). Актуальность проблемы обусловлена необходимостью детального изучения концепта в украинской концептосфере, что предусматривает учёт его составляющих компонентов. Ввиду того, что на сегодняшний день существуют разные подходы к определению структуры концептов, в статье упоминаются и сравниваются наиболее релевантные. На их основе в ходе исследования концепта ВЛАСТЬ было определено его этимологический, понятийный, образный, ассоциативный компоненты. Каждый из компонентов в статье описывается более детально, с обращением к примерам языковой репрезентации концепта в онлайн-изданиях. На основе проведённого анализа составляющих структуры концепта делаются выводы по поводу последующих перспектив исследования концепта ВЛАСТЬ.*

Ключевые слова: концепт, концептосфера, структура концепта, лингвоконцепт, власть.

Shtutsberh M. O. The Structure of Linguocultural Concept POWER in Ukrainian. *The article deals with the structure of concept POWER in Ukrainian language based on the material of journalistic texts (in particular online publications). The relevance of the problem is caused by the necessity of detailed study of the concept POWER in the Ukrainian conceptosphere that provides accounting of its components. In view of the fact that there are different approaches (both linguoculturological and cognitive) to define the structure of the concept nowadays, most common of them are mentioned and compared. On the basis of relevant approaches to define the concept structure, during the study of the POWER concept its etymological, conceptual, figurative, associative components were defined. Each of the components described in the article in more detail, with reference to the examples of linguistic representation of the concept in the Ukrainian language. Much attention is given to examples of representation its figurative component and patterns that define some of figurative elements. Based on the analysis of the components of the concept structure the author comes to the conclusions about the subsequent prospects for the study of the POWER concept.*

Keywords: concept, conceptosphere, structure of the concept, linguoconcept, power.

Дослідження концептів на сьогодні є одним із пріоритетних напрямків наукових пошуків не лише лінгвістів, а й учених інших галузей. У мовознавстві концепт є одним із фундаментальних понять когнітивної лінгвістики,

яка розглядає його в різноманітних аспектах. Розуміння природи певного концепту необхідне, оскільки при його дослідженні цілком природно виникає структура цілого роду понять, термінів і особливостей їх існування й функціонування, які нерозривно існують із досліджуваним концептом. Оскільки 'влада' розглядається передусім як категорія політології та соціології, то для виявлення природи концепту доцільно буде звернути увагу на нюанси реалізації і конотації, мовленнєву діяльність, яка пов'язана із репрезентованим концептом. Відтак, наукову розвідку можна вважати актуальною з погляду на те, що вивчення концепту як лінгвістичної категорії є важливим не лише для мовних дисциплін, а й для інших фундаментальних гуманітарних галузей, а також для міждисциплінарних наук. Цінним дослідження концепту **ВЛАДА** серед мовознавчих дисциплін є, насамперед, для когнітивної лінгвістики.

На сьогодні існує достатня кількість ґрунтовних праць з теорії концепту. Учення про концептуальну природу мислення людини є основою лінгвокультурології та когнітології й передусім репрезентоване в роботах учених-лінгвістів кінця ХХ – початку ХХІ ст. Перші праці почали з'являтися в російській лінгвістиці у 80-х роках ХХІ ст. з перекладів англомовних авторів і в 1982 р. термін *концепт* наділений власним статусом у наукових розвідках Н. Арутюнової. У сфері лінгвокультурології концепт вивчали такі науковці: Ю. Степанов, С. Воркачов, В. Карасик, Г. Слишкін; у сфері когнітивної лінгвістики: Й. Стернін, З. Попова, М. Мінський, А. Бабушкін, О. Кубрякова, М. Джонсон, Дж. Лакофф, а також представники інших галузей лінгвістики: Н. Арутюнова, А. Вежбицька, І. Куликова та інші.

Мета цієї наукової розвідки – дослідити структуру концепту **ВЛАДА** в українському публіцистичному мовному просторі. Об'єкт дослідження – концепт **ВЛАДА** в українському публіцистичному мовному просторі. Предмет дослідження – структурні складники концепту **ВЛАДА**. Дослідження відбувалось на матеріалі публіцистичних творів (переважно новинних й аналітичних статей) та публікацій на новинних інтернет-ресурсах, зокрема: kontrakty.ua; dt.ua; lb.ua; www.pravda.com.ua; obozrevatel.com; 24tv.ua; www.segodnya.ua; www.unian.ua; tsn.ua та інших.

Дослідуючи мовний концепт певного явища, потрібно визначитись із термінологією, визначити найбільш релевантну дефініцію, якою далі ми будемо послуговуватися в ході цієї наукової розвідки.

В. Карасик вважає концепти первинними культурними утвореннями, виразом об'єктивного змісту слів, які мають сенс і тому трансльовані в різні сфери буття людини, зокрема, у сфери понятійного, образного та діяльнісного освоєння світу [1: 102].

З. Попова та Й. Стернін як представники воронезької теоретико-лінгвістичної наукової школи розуміють концепт як глобальну розумову одиницю, яка являє собою квант структурованого знання. Сучасні наукові дані переконливо підтверджують реальність існування концептів, а саме те, що реальність мислення не спирається на слова [7: 18].

У сучасній науковій думці існує два основні погляди на структуру концепту: когнітивний (Й. Стернін, З. Попова, М. Мінський, М. Джонсон,

Дж. Лакофф та ін.) та лінгвокультурологічний (Ю. Степанов, С. Воркачов, В. Карасик, Г. Слишкін та ін.). У сфері власне когнітивної лінгвістики існує декілька моделей структури концепту: фреймова – структурування даних у стереотипній ситуації (М. Мінський), польова – складається з ядра та шарів периферії (З. Попова, Й. Стернін), схема – опора на концептуальні метафори (Дж. Лакофф). Нас цікавитиме пошарова модель Ю. Степанова, який розуміє концепт як конгломерат смислу поняття, його етимології, історії існування, сучасних оцінок, асоціацій [10: 40–41] і групує його компоненти залежно від їхнього поширення в сучасній мові та важливості для сьогодення [10: 41]. Науковець пропонує виділяти три шари в тілі концепту: основний («активний») – відомий усім носіям певної мови; додатковий («пасивний») – релевантний лише для певних соціальних груп, а також «буквальне значення» («внутрішню форму»), яке не усвідомлюється мовцями безпосередньо і його можна виявити шляхом етимології [10: 44]. У нашій науковій розвідці на основі наявних у науці підходів до структури концепту, зокрема структури, яку визначає Ю. Степанов, ми виділяємо такі компоненти: етимологічний, понятійний, асоціативний, образний.

Пропонуємо почати з етимологічного компонента й дослідити етимологію імені концепту **ВЛАДА** в українській мові, що репрезентоване лексемою *‘влада’*. За «Етимологічним словником української мови: В 7 томах», це слово прийшло до нас із чеської мови (або, як варіант, з польської) *‘wlada’* і має український відповідник із повноголосною основою *‘волод-’* [4: 409]. У словниковій статті найближче за етимологією знаходяться персоніфіковані лексеми *‘владар’*, *‘владарний’*, *‘владний’*, *‘владущий’*. Тобто, за етимологією найбільш актуальна концептуальна метафора – це «певна персона, що має здатність реалізовувати свої інтереси, має соціальну зверхність над іншими». Доцільно буде також як варіант імені концепту **ВЛАДА** розглядати лексему *‘уряд’*, яка є синонімічною пріоритетній лексемі *‘влада’*, оскільки у своєму застарілому лексичному значенні вона має семантику «Правління як діяльності, дії» [9: 483].

Щоб визначити понятійний компонент концепту **ВЛАДА**, доречно буде звернутися до тлумачних словників, у яких закріплено основні, відомі усім носіям дефініції значення імені концепту «влада» (саме поняття, яке є однією з вербалізацій концепту **ВЛАДА**). За даними «Словаря індоєвропейських соціальних термінів» Е. Бенвеніста, семантика деяких ключових слів, що пов’язані з поняттям *‘влада’* в індоєвропейських мовах, формувалась на базі таких генетично вихідних смислів: *‘праведність’*, *‘магічна сутність влади’*, *‘сила’*, *‘перевага’*, *‘говоріння’* [2: 277–291]. Якщо звернутися до українських тлумачних словників, зокрема до «Словника української мови: в 11 томах», то можна побачити, що поняття *‘влада’* має таку семантику: 1) «право керувати державою, політичне панування»; 2) «керівні державні органи; уряд»; 3) «право та можливість розпоряджатися, керувати ким-, чим-небудь» [8: 701]. Факультативним значенням імені концепту можна вважати репрезентоване у виданні «Знаки української етнокультури: Словник-довідник»: «влада — один з трьох головних складників держави (територія, народ,

влада» [5]. Новий тлумачний словник української мови фіксує аналогічні значення лексеми *‘влада’*. Тлумачний словник-мінімум української мови, окрім зазначених вище, дає й таке визначення влади: форма управління країною, державний лад [11: 70]. Тлумачний словник української мови (укладач Т.В. Ковальова) фіксує такі лексико-семантичні дефініції лексеми *‘влада’*: 1. Право управління державою, політичне панування. 2. Права і повноваження державних органів. 3. Органи державного управління, уряд. 4. Право і можливість розпоряджатися, управляти, керувати ким-, чим-небудь. 5. Могутність, сила [3: 193].

Аналіз публіцистичного й наукового матеріалу показав, що переважна кількість реалізацій концепту **ВЛАДА** відбувається із використанням імені концепту *‘влада’* як основного з пріоритетною семантикою «органи державного управління, уряд» і другою за частотністю «права і повноваження державних органів». Поряд із пріоритетним значенням імені концепту використовується також ім'я *‘уряд’* як синонімічний заміник.

Образний складник включає образно-чуттєві уявлення, перцептивні образи, а також комбінацію концептуальних метафор, які виникаються із вербалізації концепту носіями мови [6]. Крім нейтрально забарвлених образів, вербалізованих у лексемах *‘влада’* та *‘уряд’*, які використовуються переважно в об'єктивізованих новинних публікаціях, існує ряд вербалізацій вище представлених лексем із певними конотаціями. Нейтрального забарвлення реалізації концепту набувають, коли потрібно повідомити певну інформацію, не вдаючись при цьому до оцінки подій, зокрема, це характерно для новинних заміток та статей: *Іранський бізнесмен, статок якого оцінюється в 13,5 млрд доларів, засуджений до смертної кари у справі про корупцію, повідомляє влада країни* (dt.ua); *Влада обіцяє забезпечити підвезення дітей до місць навчання* (tsn.ua); *Меркель назвала міграційну кризу найважчим випробуванням за час перебування при владі* (www.unian.ua); *Протягом перших 20-ти років українська влада цю загрозу усвідомлювала, але недооцінювала* (www.unian.ua).

У новинних публікаціях трапляється також і неявна, імпліцитна негативна конотація при вербалізації концепту: *Окупаційна влада Криму «націоналізувала» українського майна на 50 мільярдів гривень* (www.unian.ua); *Коли свободівці програли вибори, Горайського звільнили, хоч він був найкращим керівником району серед усіх свободівців, що були тоді при владі* (24tv.ua); *Учасники мітингів виступали за нероздільність України і АР Крим, а також закликали російську владу забирати руки геть від Криму* (24tv.ua); *Якщо влада внутрішньо не готова до дискусій, розбудови команди, безпосередньої участі у процесі стратегічного управління, розробки стратегічного плану разом із іншими представниками управлінської ланки усіх рівнів, у такому разі цю роботу краще взагалі не розпочинати* (kontrakty.ua). Іноді в новинних публікаціях фіксуються також випадки неявної позитивної конотації, наприклад: *Владі Києва іноді доводиться йти на компромісні рішення, щоб ввести в експлуатацію будинки, побудовані аферистами, оскільки у міста немає грошей, щоб компенсувати мешканцям вартість житла* (dt.ua). У конкретному випадку відбувається певне виправдання дій місцевої влади з метою підвищення лояльності громадськості до проблеми, що висвітлена у новині.

Слід зауважити, що чим більше персоналізованим і аналітичним стає джерело, з якого береться мовний матеріал, тим більше негативно забарвлені образи репрезентують концепт **ВЛАДА**. На досліджуваних ресурсах найбільшу концентрацію негативних оцінок у публіцистичних текстах концепт набуває у блогах експертів з різних галузей, громадських діячів, журналістів. Наприклад, більшість публікацій у блозі громадського діяча Миколи Даневича на сайті blogs.lb.ua репрезентують негативно-критичний образ концепту: Так хто ж керує в Києві – влада чи МАФія?; Київська влада, на чолі з православним О. Поповим, напередодні відзначення 1025-річчя Хрещення Київської Русі, виставляє на аукціон приміщення, де розміщується Храм, освячений самим Предстоятелем Української Православної Церкви Митрополитом Київським і всієї України Блаженнішим Володимиром; В мене є сумніви в легітимності прийняття цього рішення, так як я був присутній на тому засіданні як представник громади Голосіївського району і бачив, що коли приймалось це рішення, в сесійній залі було не більше 50 депутатів Київради, тобто працювали кнопочдави. Але влада хотіла позбавити киян місцевого самоврядування, залишити столичні райони без повноважень, щоб централізувати владу в своїх руках і вона це зробила...; Київська влада втратила контроль з продажу алкогольних напоїв та пива – в місті Києві, а особливо в Голосіївському районі, останнім часом зросла кількість зупинкових комплексів, на яких продають, розливають та розпивають пиво (blogs.lb.ua). Інші автори цього й суміжних за тематикою ресурсів переважно дотримуються аналогічного способу репрезентації цього образу: «Оновлена влада» втілює схеми «законотворців імені 16 січня». За що боролись? (Блог Аркадія Корнацького, blogs.lb.ua); В той час, коли сотні тисяч українців відстоюють на майданах своє право вибору, влада продовжує вправлятися у вдосконаленні способів позбавити їх цього права (Блог Ігоря Ткачука, blogs.lb.ua); Влада безнадійно відірвалась від людей, від їх потреб, від їх інтересів (Віктор Галасюк, obozrevatel.com).

Загаданий вище негативний образ закріпився також у специфічному словосполученні ‘злочинна влада’, за семантикою яке репрезентує український уряд часів президентства Віктора Януковича: Відстоявши три місяці на морозі в протистоянні зі злочинною владою Януковича, вони наштовхнулися на злочинну бездарність своїх формальних лідерів, котрі не знають куди, для чого й навіщо вести свій народ (www.pravda.com.ua), Злочинна влада не встояла перед силою духу та прагненням до свободи (rada.gov.ua). Таким чином, образ формується передусім з огляду на специфіку самого концепту, котрий, виходячи зі сфери свого використання, репрезентований нейтрально і негативно в онлайн-виданнях.

Асоціативний складник концепту **ВЛАДА** виявляється в найбільш частотних асоціаціях, які мають позаконтекстне відношення до концепту. Найефективнішим способом дослідження цього компонента структури концепту є проведення асоціативного експерименту серед носіїв мови, що в масштабах українського мовного простору є дуже складним і невиправданим. Але, зважаючи на матеріал, на якому будується наше дослідження, асоціації в контексті переважно збігаються із позаконтекстуальним їх вживанням

і мають переважно нейтральний характер у наукових і публіцистичних текстах і частково негативний у публіцистичних (ЗМІ та блогосфера).

Отже, аналіз основних компонентів структури концепту *ВЛАДА* дає можливість схарактеризувати його основні відмінні ознаки, відслідкувати розвиток значень імен, що репрезентують концепт, виділити ряд образів, що формують образну множину концепту. Перспектива цього дослідження може полягати у виявленні асоціативного складника, оскільки він є найбільш складним у реалізації й відображає особливості актуального й реального функціонування концепту в мовному просторі, а також аналіз концепту за вищезгаданими когнітивними або лінгвокультурологічними схемами структури концепту.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Антологія** концептов: [Под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина]. Том 1. Волгоград: Парадигма, 2005. — 352 с. 2. **Бенвенист** Э. Словарь индоевропейских социальных терминов: Пер. с фр. / Э. Бенвенист. — Москва : Прогресс-Универс, 1995. — 456 с. 3. **Великий** тлумачний словник української мови [Текст] : близько 40 000 слів / [Упоряд. : Т. В. Ковальова]. — Х. : Фоліо, 2005. — 767 с. — (Бібліотека державної мови). 4. **Етимологічний** словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні [редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін.] — К. : Наук. думка, 1982. Т. 1: А — Г / [укл.: Р. В. Болдирев та ін.] — 1982. — 632 с. 5. **Жайворонок** В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок ; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — Київ : Довіра, 2006. — 703 с. 6. **Карасик** В. И. Языковая личность: аспекты лингвистики и лингводидактики: сборник научных трудов / В. И. Карасик. — Волгоград : Перемена, 1999. — 195 с. 7. **Попова** З. Д., Стернин И. А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. — Воронеж : Изд-во Воронеж, ун-та, 2000. 8. **Словник** української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. — К.: Наукова думка, 1970 — 1980. — Т. 1: А — В [ред. П. Й. Горещький, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. І Швидка]. — К.: Наукова думка, 1970. — 799 с. 9. **Словник** української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. — К.: Наукова думка, 1970 — 1980. — Т. 1: Т — Ф [ред. П. Й. Горещький, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. І. Швидка]. — К.: Наукова думка, 1979. — 658 с. Стор. 701. 10. **Степанов** Ю. С. Константы. Словарь русской культуры : Опыт исследования / Ю. С. Степанов. - М. : Яз. рус. культуры, 1997. — 989 с. 11. **Тлумачний** словник-мінімум української мови: Близько 7,5 тис. слів [уклад. Л. О. Ващенко, О. М. Єфімов]. — 2. вид., виправ. і доп. — К. : Довіра, 2000. — 536 с.

Штуцберг Михайло Олександрович — аспірант кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Україна, 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2.

E-mail: shtutsberg@gmail.com

tel: +380506016164

http://orcid.org/0000-0003-3286-8819

Shtutsberh Mykhailo Oleksandrovych — Postgraduate Student at the Ukrainian Language Department, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Ukraine, 61168, Kharkiv. Valentynivs'ka Str., 2.